

בעזרת השי"ת

קונטרס

אהבת ישראל

מאת

מרן הגה"צ החפ"ץ חיים זצוק"ל זי"ע

פרק א'

בו יבואר גדול העון של שנאת חנם ובו חמשה פרקים.

כתבו הפוסקים על לאו ולא תשנא את אחיך בלבבך וז"ל (ס' מצות השם) לאוין קמ"ב) מצות ל"ח. שלא לשנא בלב. אדם כשר מישראל שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. ולא הזהירה תורה בלאו זה אלא על שנאה שבלב, אבל המכה את חבירו, ומחרפתו אינו עובר בלאו זה וכו' וכשיחטא איש לאיש לא ישטמנו בלב וישתוק, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו [בלשון רכה] למה עשית לי כך וכך, וימחה הרבר מלבו. וכו' ונהג בכל מקום ובכל זמן עכ"ל

והנה בכלל אחיך. הוא כל אדם מישראל, וכדאיתא באדר"ג (פרק ט"ו) אל תאמר לזה ישראל אני אוהב ולזה אני שונא, לאהוב את החכמים ולשנא את עמי הארץ, אלא אוהב את כולם ושנא את המינים, וכן רוד הוא אומר (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ר' אשנא וגר', ומין נקרא הכופר בתורת ר' ובהשגחתו.

וכאשר נתבונן היטב ונעמיק לחקור תוצאות העון המר הזה, נראה שהארם ממשיך על ידי עון זה רוח טומאה על עצמו, והנה ידוע דכל אבר ואבר שנעשה על ידו איזה מצוה שורה עליו רוח קרושה, וממילא ע"י קיום כל המצות נתקדש כל גופו של אדם כדכתיב (במדבר ט"ו) למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קרושים לאלקיכם, ולהיפך ע"י עשיית העבירות נמשך רוח הטומאה על אותו אבר, וכמו שאחז"ל (כתובות דף ה') אל ישמיע אדם לאזנו דברים בטלים מפני שהם נכונים תחלה לאיברים, שכונתם, ע"י שמיעתו דברים האסורים ממשיך על אזניו רוח טומאה ועתידים להיות נכונים תחלה לאיברים, וכן כל אבר ואבר שנעשה על ידו איזה עבירה נמשך רוח טומאה על אותו האבר, ואין כאן מקום להאריך לבאר שמצינו ענין זה על כל איברי האדם. והנה כל אלה באיברים שאין הנשמה תלוי בהם, אף שחפרונם גדול מאד לאדם וזולתם, אך מה גדול החסרון בעת שנמשך רוח טומאה על אבר כזה שהנשמה תלוי בו, כגון הלב, שכל חיי האדם תלויים בלב, ואם יחסר ח"ו לאדם הלב, אז כמת נחשב הוא, וא"כ ע"י העון המר הזה של שנאת חנם שעיקרה תלוי בלב, הלא ממשיך על לבו רוח טומאה, ובאשר שהיא העיקרית בחיי האדם ממילא נמשכה על ידה רוח טומאה על כל איברי האדם.

והנה חוץ מזה שהוא עונש רוחני על האדם, עוד מעותר האדם לבוא ח"ו ע"י עון זה לעונשים גדולים בעוה"ז, כדאיתא בשבת (ל"ב) בעון שנאת חנם,

מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים, הרי רואים אנו כמה רעות גורם האדם לעצמו ע"י העון המר הזה, והנה אלו יפגע אדם אחד בבנו הקטן להכותו, הלא יתקוטט ויריב עמו וישנאוהו שנאת מות, ואלו הוא עצמו שגורם להם סיבת מות אינו חושש לזה כלל ואינו מתכוון עד היכן עונו מגיע, אוי לו ואוי לנפשו אי שכלו ואי דעתו שבעצמו גורם לכל זה.

וע"כ מאד מאד צריך האדם להזהר מעון זה ובכל רוחו ונפשו יתרחק מעון זה ויהי לו טוב כזה וכבא.

פרק ב'

בו יבואר עד כמה מגיע עון של שנאת חנם ועד כמה הקפידה בו התורה.

איתא בגמ' (יומא ט') מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז ג"ע ש"ד, אבל מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ומצות וגמ"ח מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהי' בו, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות ע"ז ג"ע שפיכות דמים.

הנה אנו מתפללים בתפלותינו ובקשותינו ובפרט בתפלות המוספין לבין בית המקדש, ומצפים אנו ע"ז בכל יום ויום, ואין אנו מתכוונים על עיקר העיכוב של בנין ביהמ"ק, ומה אם הי' בכח העון המר הזה של שנאת חנם להחריב את בית מקדשנו אע"פ שהי' אצלם תורה וגמ"ח, כ"ש וכש"כ שיש בכחו לגרום שלא יבנה בימינו, אם לא נחזק את עצמנו בכל כחנו לסור מעון זה ולהעביר את השנאה הטמונה בלבנו, דבעוה"ר נחרבה העון הזה בכל עבר ופינה, בין בעיירות גדולות ובין בעיירות קטנות, ואם לא נתכוון לחקן את אשר קלקלנו, אז נהי' ח"ו נמוקים בגולה. ועוד נהיה נתבעים על כבוד שמים שנחבזה על ידינו במשך גלותנו המר.

ונבאר כאן למה חמור עון זה משאר עונות, (א) בכל עבירות איננו מצוי אצל אדם שיעבור עליהם בכל רגע ורגע [אם לא באדם המופקר ד"ל] אבל בעון זה של שנאת חנם עובר האדם בכל רגע ורגע בזמן שנתעוררת השנאה בלבו, ולפעמים עומד השנאה אצלו חודש או שנה ויותר, ונכפלו הלאוין עד אין שיעוד, וכשם שמחלה הנמצאת בגוף האדם אם עדיין לא נשרשה, יש תקוה לרופא לרפאותה, משא"כ אם נשרשה המחלה בגופו זמן רב, אז קשה מאד מאד לרפאותה, כן הענין הזה בעניני הנפש, אם נשתרש העון הזה של

שנאת חנם בלבו, אז ח"ו אין תרופה לו, ומאד מאד צריך האדם להשתדל שלא להשריש העון בלבו.

(ב) עוד חמור עון זה משאר עונות, מפני שגורם לו לאדם לכמה עונות אחרים, דהיינו מחלוקת ולשה"ר ורכילות ואונאת דברים והלבנת פנים ולהוצאת שם רע ולפעמים לרציחה ממש, וכדאיתא בסיפרי עבר אדם על לא תשנא סופו לבא לידי לא תרצח שכן כתיב (דברים יח) וכי יהי איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש, וכן הריגת הבל הי' ג"כ ע"י שנאת חנם של קין. כללו של דבר כל הצרות שבעולם תחילתן ועיקרן הן ע"י שנאת חנם.

עוד בא וראה עד כמה הקפידה התורה על לאו זה של שנאת חנם מצינו בענין הלאו של לא תטור שאחז"ל איזו נטירה, אם אומר אדם לחבירו השאילני קרדומך אמר לו לאו, למחר א"ל השאילני מגלך, אמר לו, הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני, זו היא נטירה, הרי חזינן דאף שמשאיל את החפץ שמבקש ממנו, אם רק אמר לו איני כמותך שלא השאלתני הוא עובר על לאו דלא תטור דגלי דעתי' ששנאה טמונה בלבו על חבירו.

עוד איתא בגמ' (סנהדרין כ"ז ע"ב) דמי שלא דיבר עם חבירו מחמת איבה ג' ימים נקרא שונא ופסול לדרון לו דין, בין לרבנן ובין לר' יהודא עיי"ש, והנה מצוי מאד בין אנשים שלפעמים בשביל סכסוך דבר קטן שהי' ביניהם יש להם תרעומת זה על זה, אף ששנאה גמורה אינה נראית ביניהם אך מ"מ אינם רוצים להפגש יחד ובלשון בני אדם נקרא ענין זה שאינו שוה בשוה עמו אבל באמת הרי חזינן מגמ' הנ"ל שבענין כזה נקרא שונא ועובר על לאו דלא תשנא את אחיך בלבבך וע"כ צריך האדם שיתבונן בדבר זה, שאפשר שבשביל דבר קטן יכשל האדם בעון החמור הזה, שהוא גורא למאד.

היוצא מדברינו צריכים אנו מאד מאד לראות לתקן את העון המר הזה שהוא הגורם העיקרי לאריכת גלותנו, וד' הטוב יתן בלבנו להסיר השנאה מלבנו ולא תעלה קנאת אדם על לבנו ולא קנאתנו על אחרים ונזכה לביאת משיח צדקנו ולבנין בית תפארתנו בבי"א.

פירק ג'

בו יבואר הסיבות הגורמות לשנאת חנם.

ועתה נבאר הסיבות הגורמות לשנאת חנם, הנה עיקר השנאה המצויה בינינו היא באה ע"י סיבות אחדות ונבארן פה אחת אחת. ראשית לכל, הגורמת לעון זה היא הקנאה שמקנא האדם בחבירו על

ענינים שונים וכאשר נבאר. א) יש שמקנא אדם בחבירו, על מה שברכו ד' בעושר ובנכסים וכל אשר הוא עושה ד' מצליח בידו, וע"כ הוא מתקנא בו והקנאה מביאה אותו לשנאותו. ב) לפעמים מצוי שאומן א' היודע היטב אומנתו ונתפרסם לתהלה לאומן טוב, אז האומנים האחרים מתקנאים בו ושונאים אותו, בחשבם שהוא מקפח פרנסתם. ג) ע"י שחבירו מכובד יותר ממנו, וקשה לו לראות איך שנותנים לחבירו כבוד, ואף שגם הוא רודף אחר הכבוד, אבל הכבוד בורח ממנו, ובמקום הכבוד גורם לעצמו בזיונות, וע"כ הוא שונא אותו תכלית שנהא.

ד) ולפעמים מצוי שיש לחבירו מעלות ומדות טובות ונתפרסם לתהלה בפני כל, ואף שיודע האדם בעצמו שחסרים לו כל אלה, אך מ"מ בטבעו עינו רעה על תהלות ומעלות חבירו.

והנה כל אלו הענינים מביאות את האדם לידי שנאת חנם, אבל אבאר כאן, איך שכל אלה הסיבות המה בשקר יסודם ואין לאדם לשנוא את חבירו עבור סיבות אלו.

נגד הסיבה הראשונה, שהיא קנאת האדם בחבירו מחמת עשרו: הנה ידוע שהקב"ה נותן עושר לאדם על ב' אופנים, או משום שגלוי וידוע לפניו שהוא איש טוב ורחמן, ובעשרו שיתן לו השי"ת יעשה טוב וחסד עם עניים, ומרי נפש, והוא בתור גזבר על העושר שנתן לו הקב"ה בעד העניים, ואופן זה הוא לטובתו של האדם, ויש לפעמים עושר שמור לבעליו לרעתו, והיינו משום שהאדם מלא ענות וחטאים וגם עשה איזה מצות לפיכך הקב"ה משלם לו שכר מצותיו בעוה"ז כדי לטורדו מן העוה"ב וסוף הדבר שיכלה עשרו בענין רע, ואופן זה הוא לרעתו של האדם, וכשיתבונן האדם בזה, יראח בעצמו שאין לשנוא את חבירו על עשרו כי אין במה להתקנא בו, דלהשיג עושר באופן הטוב הלא רואה כי איננו זוכה לכך, ואם הי' לו עושר בודאי לא הי' מתנהג עם ממונו כהוגן, בעניני צדקה וחסד עם עניים, ובאופן שני הלא בודאי אין להתקנא כשיודע לו כי הוא אוכל את עוה"ב שלו פה בעולם החולף, וכבר אחז"ל באבות יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, וא"כ הרי נתברר דמסיבה זו אין לשנוא את חבירו.

ונגד הסיבה השני' שאדם שונא לחבירו ע"י שחבירו אומן טוב יותר ממנו ותולה שהוא מקפח בזה את פרנסתו, כבר אחז"ל אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא ומה שצריך לו להשיג ע"י מלאכתו ישיג בלי שום קושי וצער, כי מה שנקצב לו לאדם מהקב"ה, אי אפשר לו לשום אדם

בעולם, לקחת מידו, וכאשר יהי' לאדם חשבון כזה בודאי תעבור ממנו השנאה שיש לו על חבריו.

ונגד הסיבה השלישית, שמצוי לפעמים שאדם ישנא לחבירו, על שחבירו מכובד יותר ממנו, צריך לאדם לדעת כי בודאי הוא זוכה לכל הכבוד, כי כבר כתיב כי מכבדי אכבד, ואם לא הי' נכבד בעיני המקום לא הי' נכבד בעיני הבריות וממילא יגרום לעצמו בזיונות אם ירצה לבזותו, כי הכל מכבדים את חבריו, וכל הבזיון שרוצה לראות על חבריו ישיג הוא בעצמו, ובאותה מדה שהוא רוצה למדוד את חבריו, מודדין לו.

ונגד הסיבה הרביעית, שאדם שונא לחבירו ע"י קנאתו בחבירו שיש לו מעלות ומדות טובות, הוא שטות גדול מאין כמוהו, כי מה אשם חבריו אם חננו ד' במדות טובות ובודאי זכה מן השמים לזה, ובאופן כזה אין שום צד סיבה לשנוא אותו.

היוצא מדברינו, חזרנו על כל הסיבות הנזכרות ואם רק יתבונן האדם היטב בדברינו אלה ומאמין הוא בדברי חז"ל, אז יוכח בעצמו, כי אך שוא הבל כל טענותיו וכי אין שום מקור לשנוא את חבריו.

פרק ד'

בו יבואר, עד כמה צריך האדם להתבונן לחסיד השנאה מלבו.

הנה סתם איש ישראל מאמין הוא ביי"ג עיקרי הדת, ובודאי שייך עליו הכתוב כי חלק ד' עמו, והוא אהוב למקום כדכתיב אהבתי אתכם אמר ד', ועוד כתיב כי מאהבת ד' אתכם, ועוד כתיב בנים אתם לד' אלקיכם, ועוד הרבה פסוקים המורים גדול אהבת השי"ת לעם ישראל, וא"כ איך יוכל האדם לפעול בנפשו לשנוא את מי שהוא אהוב לד', הלא בודאי יהי' להקב"ה תרעומת עליו עבור זה, ולמשל, הנה בטבע כל אב לאהוב את בנו אהבה עזה וכל עמל האדם אך למען טובת בניו אחריו, וכשימצא אחד שיהי' שונא לבניו, הלא יהי' לו תרעומת גדולה על אותו האיש כן הדבר בענינינו, כל מי שיש לו שנאה על חבריו, בודאי יש להקב"ה תרעומת עליו, ומי הוא האיש הסכל והפתי שירצה לשאת עליו תרעומת השי"ת, ומה אם תרעומת בוד"קשה לשאת, ומכש"כ תרעומת ממ"ה הקב"ה שמאד מאד מחוייבים להזהר מזה.

לבד כל זה הלא ידוע, דכל איברי האדם מוכנים כל אחד ואחד על הענינים השייכים לו, למשל הפה להכניס בו המאכל, השיניים לטחון בהם את המאכל האזנים לשמוע בהם, הלשון לדבר בו, הלב לחשוב בו מחשבות,

והנה לו יצויר אם אחד רואה את חבירו שלועס בשיניו בשר נבילה וטריפה מהבוקר עד הערב בודאי הי' מתועב בעיניו עבור זה, משום שהכתוב צווח ואומר אל תטמאו בכל אלה, והוא מטמא א"ע בידים, ואיך לא ישים ענין זה הנושא שנאה בלבו על חבירו, הלא הלב נברא לחשוב בו מחשבות טהורות וקדושות, והוא חורש בלבו מחשבות און על חבירו מן הבוקר עד הערב, והיא השנאה הטמונה והמשורשת בלבו, והלא הכתוב צווח ואומר לא תשנא את אחיך בלבבך, במאי עדיף הוא מהאוכל בשר נבילות וטריפות, וכשם שבאכילת מאכלות אסורות הוא מטמא את פיו, כן ע"י השנאה הוא מטמא את לבו.

ועל האיש הנבון אם בא היצר לפתותו לשנוא את חבירו, צריך להוכיחו על פניו ולומר לו, מה לך יצרי תמיד תרדפני ומפתה אותי לשנוא את חבירי הלא בכל רגע ורגע שהנך מכניס שנאה בלבי על חבירי הרי אתה כמכניס בשר חזיר ממש לפי, ומה שאתה מסיתני לשנאותו, אי אפשר לי בשום אופן להבין על מה עלי לשנאותו, כי נתברר אצלי שאיננו אשם בשום דבר כלל, והנך חפץ להכשילני לחשוד בכשרים, רק להיפך תרעומת גדולה יש לי עליך ועלי לשנוא אותך תכלית שנאה על מה שהנך חפץ להכניס שנאה בתוך לבי על ראובן שכני, הלא אתה יותר שונא לי ממנו כי אתה גורם לי שאהי' שנאוי ומתועב בעיני ד', ועל כל רגע ורגע עלי לעבור על לאו דלא תשנא את אחיך בלבבך שהוא עון פלילי למאוד, וכבר הכרתיך לשקרן, בראותי כי על כל מצוה ומצוה ממצות ד' שברצוני לקיימה, אתה בא בטענות שונות ומפתה אותי לכטל המצוה, או להיפך אם באה דבר עבירה לידי וברצוני שלא לעבור עלי', הנך בא ג"כ אלי בטענות שונות, והנך מראה לי צדדי היתר על העבירה, ולולא שהתגברתי עליך בחסדי השי"ת בהרבה פעמים, כי אז כבר גרמת לי שהייתי שקוע בעבירות עד אין לשער, כללו של דבר אחרי נסיון זמן רב, ואחרי פשפוש בהמעשים הרעים שעשיתי, הנני מוצא כי אתה בעצמך הגורם אותי לכך, וכמאמר הכתוב ואלו תשוקתו ופירש"י שם שתמיד היצר שוקק ומתאוה להכשילך, ומהיום והלאה אין לי שום תרעומת ושנאה על חבירי, יברכהו ד' בכל עניניו ובודאי אם ישים האדם דברים אלו נגדו, אז היא בטוח שלא ילכד במצודת יצרו הרע ותסור השנאה מלבו, משום דאתא דיבור שמברכו ומבטל מחשבתו הראשונה.

פרק ה'

בו יבואר אופני תיקון החטא של שנאת חנם.

ראשון לכל צריך להסיר השנאה מלבו ואז יטהר נפשו מעון שנאת חנם

שיוכל אח"כ להתודות על העבר ויתכפר לו, וכשם שבעון גזל כל זמן שלא השיב הגזילה לבעליו לא תיקן חטאו, ואפילו יוהכ"פ אינו מכפר עליו כן הדין בעון שנאת חנם כל זמן שלא עקר השנאה מלבו לגמרי אינו יוכל להתודות ואינו מתכפר לו העון הזה אפי" בכמה וידוים דהוי כטובל ושרץ בידו.

גם ירגיל אדם א"ע לדין את חבריו לכף זכות, ובכל מעשה שעשה האדם צריך לחפש עליו זכות שאולי בשגגה עשה הדבר הזה, או אולי כבר התחרט ע"ז וכיו"ב, וממילא תסור השנאה מלבו וכבר אחז"ל הדין את חבריו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות.

עוד איתא בחז"ל (אבות פ"ב) אל תדין את חבריך עד שתגיע למקומו, דהנה לפעמים אדם מבקש איזה טובה מחבירו כגון להלוות לו גמילות חסד, וחבירו לא עשה לו הטובה ההיא שביקש ממנו, אל יתרגל האדם לדון אותו לכף חובה ולתלות שבשביל רוע לבבו לא מילא את בקשתו, אלא צריך האדם לחקור אותו אם יש בידו להלוות לו, דמצוי מאד לפעמים באחד שהנהגת ביתו מתנהג ברחבה וממילא כולם חושבים אותו לעשיר ונגיד ובאמת מצבו רחוק ונורא, אבל מוכרח להתנהג כך או משום שלא תגרם לו הקמצנות היזק במסחרו, או שיקפצו עליו בעלי חובותיו שיחבעו ממנו כשירדע להם שירד מנכסיו, או אולי לא יתנו לו בהקפה, או שיש לו בנים ובנות שהגיעו לפירקם ואינו רוצה שיצא שם עני עליו, ועוד ענינים שונים שבשבילו לא הי' בידו למלאות בקשתו, וצריך האדם לעשות חשבון בנפשו מה הי' הוא עושה אם הי' נמצא במצב כזה, ואם הי' הוא יותר טוב ממנו, וזהו כוונת מאמר חז"ל עד שתגיע למקומו ר"ל למצבו, ואם יעשה אדם חשבון כזה תמיד אז ידין לעולם את חבריו לכף זכות ויתן הצדק לחבירו.

והנה במאמרי אלו המעטים, ביארתי רק מקצת מן המקצת מגודל העון של שנאת חנם ואופן תיקונו אבל האיש הנבון אם רק ירצה להתבונן בדרכיו עוד יותר ימצא עוד כמה ענינים שעל ידיהם יודרו להסיר שנאה מלבו, ולאחוב את חבריו כנפשו.

והנה אחי ורעי, אחרי שידענו כי החטא והעון העיקרי שגרם לחורבן בית מקדשנו וסיבת אריכות גלותנו הוא העון של שנאת חנם, בין איש לרעהו ע"כ כשאנו רוצים ומצפים שיבנה בית מקדשנו מחוייבים אנו לחקן את אשר קלקלנו ובאותו עון שחטאנו אנו צריכים לחקן, ועפ"י מה שאחז"ל עשה אדם חבילות של עבירות יעשה כנגדם חבילות של מצות, והתיקן לזה העון הוא שיפעול כל אחד בנפשו לאחוב את כל אחד ואחד מישראל בין בגופו ובין

בממונו ולחוס על כבודו וממונו של חבירו כשם שחס על כבוד וממון עצמו, וע"ז הוזהרו במצות ואהבת לרעך כמוך וכמש"כ הרמב"ם ז"ל, ולא לחנם נקראים אנו בשם חלק ד', כדכתיב כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו, ומלבר זה צריכים אנו לדעת כי ענין זה של הבאת שלום בין אדם לחבירו הוא מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקן קיימת לו לעוה"ב כראיתא במס' פאה פרק א' משנה א'.

הנה באמת צריך האדם להתבונן בעצמו ולראות שהיצר מפתה אותו בכל יום מלהתעלם ומלהבין גדול טובותיו וחסדיו של הקב"ה ולתת לו תודה עליהם.

ואמרו חז"ל איזהו חכם המכיר את מקומו, היינו מדרגתו, ור"ל דמי שאינו חכם יוכל היצר לרמותו ולומר שהוא נכבד ומקיים את התורה, כפי שהעולם מחזיקים אותו ללמדן וי"ש שמקיים התורה במצותיה אבל הוא בעצמו אם איש נבון הוא ימצא כמה מצות שעובר עליהן בכל יום ואינו משים לב עליהן כלל לקיים וכן בעניני הלאוין שעובר עליהן ואינו משים לב לתקנם והתועלת מזה גדול מאוד שאם יכיר את עצמו הכרה אמיתית יסור הגאווה ממנו ויתרצה במה שנותן לו הקב"ה הן בהשפעה והן בעניני הכבוד וכל עניניו יכיר שהקב"ה מתנהג עמו במדת החסד ובזה מבואר מאד מה שאמר הכתוב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון דהרבה אנשים מתמיהין על הקרא איך משביע והלא אין אדם מת וחצי תאותו בידו אבל לפי מה שביארנו ניחא מאוד דסיבת הדבר הוא שאין האדם מכיר את עצמו ונדרמה לו שע"פ מעשיו היה ראוי ליתן לו יותר ויותר בעוה"ז וגם בעוה"ב לא יוגרע מדרגתו אבל הקב"ה שיודע ומכירו היטב יודע שאין כדאי לו יותר, גם לבניו שיסורו מדרך השי"ת.